

Dr. ERDŐ JÁNOS

JÉZUS ERKÖLCSI TANÍTÁSA

Jézus személyével ma különösen sokan foglalkoznak, nemcsak teológusok és az egyházak, hanem a kívülállók is. Ez az érdeklődés indokolt, hiszen „soha semmi sem gyakorolt a keresztény lélekre olyan hatást, mint Jézus lelke és jelleme“¹. Élete egyetlen nagy emberszolgálat volt, hogy Isten gyermeke minél teljesebben és hitelesebben emberi legyen.

A názáreti prófétától nem maradt fenn egy teljes erkölcsstan, de evangéliuma a legmélyebb etikum hordozója. Időszerű kérdés az ő erkölcsi tanítása, melynek tárgyalása arra jó, hogy Jézusról többet és bizonyosabbat tudjunk.

1. Erkölcsiség alapja

Jézus erkölcsi tanítása teocentrikus. Istentanában túlhaladt az ószövetségi istenfogalmon, noha abból indult ki. A mindenség végső elvét a végtelen jóságú Istenben látja meg, akinek lényege a legtisztább szellemiség annyira, hogy még imádása sem történhetik anyagi eszközökkel, hanem egyedül csak lélekben és igazságban (Jn. 4, 24). A teremtés mutatja Isten hatalmát, a természet törvényei az ő bölcsességét, az emberi tapasztalat pedig az ő végtelen jóságát. Az isteni lét teljességét az egyetlen egy Istenben, az etikai monoteizmusban fogta fel: „az Úr, a mi Istenünk egy Úr“ (Mk 12, 29; vö. 5 Móz 6, 4).

Az Ószövetség istenfogalmával szemben tanítja, hogy Isten mindenkinek Atyja, az emberek pedig különbség nélkül mind az ő gyermekei, egymásnak testvérei. Ő a mindenség Istene, de a mi Atyánk is.² Az atyaság és a testvériség gondolatában benne van az Istenre és emberre vonatkozó egész tanítása.

Az atyaság eszméjével találkozunk a vallástörténelemben; egyes vallások az istenséget „Atyának“ nevezték és úgy tisztelték. Az Ószövetség több helyen Jáhvet, nemzeti vonatkozásban, a választott nép és Izrael királya „atyjának“ nevezi.³ Jézus volt azonban az első, aki Istent etikai és egyetemes értelemben „Atyának“ fogta fel és más néven nem is nevezte soha. Lukács evangéliuma szerint ez volt az első és az utolsó szó, mely ajkát elhagyta (2, 49; 23, 46). Az Újszövetség könyvei Istent leggyakrabban „Atyának“ nevezik.⁴ Isten atyaságának fogalma mintegy lezárja az Ószövetség korát és az Újszövetség kezdetét jelenti.

Az atyaság Jézus szerint nem egy tulajdonsága Istennek a sok közül, hanem központi tulajdonság, mely a többinek tartalmát és formát ad. A fogalom egy, minden külső tényezőtől mentes, lelki-erkölcsi kapcsolatot fejez ki Isten és ember között, mely az ember megújulása és az Istennel való létközösség belső tapasztalása által valósul meg. Jézus ezzel az Öszövetség transzcendens istenfogalmának immanens valóságát és személyi tartalmát adott; Istent az egek megközelíthetetlen magasságából a teremtmények közé hozta, aki legbensőbbben közel áll hozzánk, annyira, hogy valósággal benne élünk, mozgunk és létezzünk (ApCsel 17, 28).

Jézus tanításában az Isten és ember közötti távolság megszüntetésére törekedett, amikor azt tanítja, hogy akiknek szívük tiszta, azok meglátják Istent, akik békességre igyekeznek, azok az Isten fiai, s amikor tanítványaitól azt követelte, hogy legyenek a mennyei Atya fiai.

Az Atya leglényegesebb tulajdonsága a szeretet (1Jn 4, 16), mely meghatározza teremtményeihez való viszonyát és az embert az erkölcsi tökéletességben magához emeli. Az Atya igazságos, aki érdem szerint jutalmaz és büntet. A legnagyobb súlyt az erkölcsi tisztaságra, a belső jószágra, a szív nemességére helyezi. A megtérő bűnösssel szemben könyörületes. A bocsánat feltételei — tisztaszívűség, alázatosság, irgalmasság, igazlelkűség, szelidség, mások iránti megbocsátó szeretet — mind erkölcsi erények.

Az Istenben való bizalmat és az embertárssal való testvéri kapcsolatot a jóság és az erkölcsi tökéletesség alapjává tette. Még Isten imádása is erkölcsi cselekedet. Istenhez kell igazodnunk, éspedig elsősorban a hozzá legközelebb álló belső mívoltunkban és másodsorban a belsőnk kifejező viselkedésünkkel és cselekedeteinkkel. Így lesz a vallásos hit az erkölcsi élet forrása és az erkölcsi tökéletesedés mozgató ereje. Ebbe a vallási keretbe illeszkedik bele Jézus erkölcsi tanítása.

2. Jézus és a Törvény

Mózes öt könyvének zsidó neve Tóra, vagyis Törvény, mivel nagyobb részében vallási, erkölcsi és társadalmi törvényeket tartalmaz, melyek az egyénnek és az egész népnek Jáhvehoz való viszonyát szabályozzák.

Az egész mózesi törvényhozásnak vallási vonatkozása van. A hagyomány szerint Jáhve kiválaszt magának egy népet, szövetséget köt vele s a törvénykönyv ennek az Izrael népével kötött szövetségnek Isten diktálta okmánya. A zsidóság számára a Tóra lett az ígélet, a kiválasztás, a szövetség, a kötelezettség és minden remény forrása.

Jézus korában a zsidó nép többsége elismerte a törvényt és pontos megtartását üdvösségszerző kötelességnek tartotta. A farizeusok és írástudók törvénytisztelete vallási formalizmusban és képmutatásban testesült meg; a vallásosságot és erkölcsiséget istentiszteleti szabályok és rituális előírások megtartásától tették függővé; az egyént elválasztották az Istennel való személyes érintkezéstől; a vallási-erkölcsi életet gúzsba kötötték. A judaizmus a szó igaz értelmében a törvény vallása lett.

Jézus törvény szemléletét az embernek felebarátjához és Istenhez való egzisztenciális viszonya határozta meg. A Hegyi beszédből (Mt 5—7. r.; Lk 6, 20—49) és a farizeusokkal s írástudókkal folytatott vitákból

(Mt 12, 1—40; Lk 11, 37—52; 20, 45—47) világosan kitűnik, hogy elismerte a törvényt, abból — szerinte — egy jóta vagy egy pontocska sem maradt betöltetlenül (Mt 5, 17—19). A törvényből mindazt átvette, ami összhangban állott Istenországa evangéliumával, a többinek nem tulajdonított valódi értéket.⁵ A törvény betöltését maga is akarja, de ezenkívül még többet is kíván, mikor tanítványainak azt mondja, hogy ha az ők igazságuk nem lesz több az írástudókénál és a farizeusokénál, semmiképpen nem mehetnek be a mennyek országába. (Mt 5, 20). Jézus a törvény tökéletesítésére törekszik, annak mélyebb, szellemi-erkölcsi jelentést kíván adni⁶ (Mt 7, 1—21). Isten, amit tilt, az nem csupán a törvény által meghatározott rossz cselekedet. Azok előzményei és indítékai is tilosak. A farizeusokkal és írástudókkal szemben, akik a Tórát kizárólag a zsidó népnek sajátították ki, a törvényt az egész emberiség közkincsévé teszi, s ezzel mindenki számára szabad lett az út az Atyához.

Jézus a parancsolatoknak való külső engedelmességet elégtelennek tartja: a törvényt nem betűjében, hanem szellemében kell betölteni. Az evangélium követőjének nem azt kell cselekednie, amit a törvény betűje mond, hanem amit annak szelleme magában foglal. Mindenkitől a lélek teljes jóságát és az ember iránti jóindulatot és szeretetet követeli meg; a fő súlyt a megtérésre és az ahhoz illő cselekedetre helyezi. A törvény helyes betöltésére nézve elvi jelentőségű útmutatást ad az arany szabályban (Mt 7, 12) és a nagy parancsolatban (Mt 22, 36—40) azzal, hogy ettől függ „az egész törvény és a próféták“.

Az írott törvény érvényességét Jézus fenntartotta, de bírálta az írástudók és farizeusok egyoldalú legalizmusát, a törvény megtartásának és értelmezésének módjait. Mindezeket elégteleneknek tartotta, mivel középpontjukban nem a vallás szellemi-erkölcsi eleme állott, hanem az öncélú kultusz. Ha a törvény nem szolgálja az életet és nem segíti elő az ember istenfiúsági növekedését, elveszítette célját és érvényességét. Ezen az alapon támadta a mózesi törvénynek minden olyan istentiszteleti, rituális és társadalmi rendelkezéseit, melyek akadályozzák vagy egyenesen lehetetlenné teszik a magasabb erkölcsi törvények megtartását. Ilyen értelemben szükségtelennek tartotta pl. az aprólékos szombatelőírások teljesítését, mivel azok akadályozzák az erkölcsi törvény teljesítését. Az erkölcsi törvény pedig felette áll a kultusz törvényének. A farizeusokkal szemben elvi álláspontként jelentette ki, hogy a szombat van az emberért és nem az ember a szombatért (Mk 2, 23—28; 3, 1—6). A bűjnek nem tulajdonított vallás-erkölcsi jelentőséget; aki mégis bűjtől, tegye azt feltűnés, dicsekvés nélkül (Mk 2, 18—22; Mt 6, 16—18). Az áldozatnál fontosabbnak tartotta a jóindulatot és a felebaráttal való kibékülést (Mt 5, 23—24). A kultikus tisztaság megőrzésére vonatkozó szabályoknak nincs jelentőségük a vallás-erkölcsi életre, mert nem a testi dolgok fertőzik meg az embert, hanem a szív tisztátalansága. (Mt 15, 17—20). Az emberi rendelkezésen alapuló törvények iránti engedelmességre nézve kizárólag a lélek tisztasága a döntő.

3. Az ember

A vallástörténelemben egyedül Jézus értékelte igazán az ember nagyságát.⁷ Tanításának alapállása: az ember Isten teremtménye, (1Móz 1, 27; Mk 10, 6; Mt 19, 4), testből és lélekből álló lény (1Móz 2, 7). Egye-

dülálló értéke és méltósága Istentől ered. Nagyságát és különleges hivatását az Ószövetség azzal szemlélteti, hogy az ember a többi teremtménnyel szemben Isten képmása, és hivatva van uralkodni az egész természet felett (1Móz 1, 28). Az istenkép az emberen nem állhat egyébben, mint az ember szellemi természetében, jóra való képességében, bölcsességében, igazságában és szeretetében, melyeknek csiráit lelkében hordja.

Jézus az erkölcsi valóság középpontjába a szellemi-erkölcsi erőkkel megáldott embert helyezi. Minden emberben adva van a felemelkedés képessége és lehetősége; az erkölcsiség kialakítása egyet jelent az ember önmegvalósításával. Ez az önkifejtés kemény küzdelemmel jár, melyben az győz, aki személyes kapcsolatban él Istennel, mint Atyával és ember-társával, mint felebarátjával, tiszteli az erkölcsi értékeket és azok megvalósítását köteleességének tartja. A küzdelem eredményeként Isten gyermeke erkölcsi személylé tökéletesedik.

Jézus kiemelte az erkölcsi személy szabadságát és felelősségét. Az ember köteleessége, hogy szabad legyen és eszménye is a szabadság legyen. Szabadok vagyunk isteni hivatásunknál fogva, tanítja Jézus, s ha mégis szolgák leszünk, szabadokká válhatunk újra, mert megvan bennünk az Istenhez való felemelkedésünk képessége. Az ember szabadakarata az erkölcsi világregend alapja és együttal végső célja.

Isten atyaságából következően Jézus az emberiség egységét, mert „az egész emberi nemzetséget“ Isten „egy vérből teremtette“ (ApCsel 17, 26). Az istenképmás alapvető lényege és joga Isten gyermekeinek testvérisége és egyenlősége.⁸ Az emberek mind egymásnak testvérei, ezért bármilyen megkülönböztetés ember és ember között ellentétben áll Isten akaratával. A mások feletti felsőbbtség szerzésének egyedüli módja Jézus szerint a mások szolgálatában való kiemelkedés.

Az ember nincs egyedül, magára hagyatva a világban, Istennel életközösségben van, atyai szeretetének körében él és dolgozik (ApCsel 17, 28). Az embernek Istenhez való viszonya Jézus szerint teljesen lelki-erkölcsi természetű, lényege a bizalom, hűség és szeretet. Az ember istentisztelete és Isten magatartása az emberrel szemben lényegében erkölcsi cselekedet (Mt 6, 1—34; 7, 1—21; Lk 11, 1—13). Jézus a külső vallási tekinthetőségeket is abból a szempontból értékelte, hogy szolgálják-e vagy akadályozzák az embernek Istennel való személyes kapcsolatát. Istennek az emberhez és az embernek Istenhez való viszonya az istenfiúsági viszonyban áll fenn. Mindenki istenfiává lehet, amennyiben hozzá hasonlóvá lesz és az ő akaratával megegyező életet folytat. Az erkölcsiség az istenfiúság tudatából táplálkozik, benne az emberi élet isteni méltósága és rendeltetése jut kifejezésre s lesz léte a cselekedetben.

4. Isten akarata

Jézus erkölcsi tanításának kategorikus imperativusza: cselekedd Isten akaratát, mert ő a vallás-erkölcsi értékek megszemélyesítője és legfőbb tekintély az erkölcs világában. Akarata, mely méltóságot, függetlenséget és értelmi megalapozást ad az erkölcsi életnek, egyet jelent az erkölcsi törvénnyel. Jézus erkölcsösnek azt a viselkedést és cselekedetet ismeri el, amely az Atya akaratához igazodik; rossz ezzel szemben mindaz, ami ellentétben áll az isteni akarattal.

A legfőbb erény az evangéliumban önmagunk alárendelése Isten akaratának; kötelességünk engedelmeskedni ennek az akaratnak és cselekedni azt. E. W. Channing Isten akaratának teljesítését tartja a keresztyén ember egyetlen céljának.

A hit csak eszköz az erkölcsi életben, az Isten akarata iránti engedelmesség viszont maga a cél. Ez az engedelmisség nem szolgai meghajlás egy külső tekintély előtt, hanem akaratumk önkéntes alárendelése a mennyei Atya akaratának. Jézus a formális engedelmisség helyett azt kívánja tőlünk, hogy öntudatosan engedelmeskedjünk az erkölcsi értékek megvalósítására szólító isteni parancsnak (Mt 7, 6—16; 6, 22—34; Lk 6, 43—49).

Jézus az embert abból a szempontból értékeli, hogy mennyire tudta Isten akaratát teljesíteni és vált Istenhez hasonlóvá (Mt 7, 21). Isten akarata immanenssé válik bennünk, amikor felismerjük, hogy az ő akarata egyben a mi akaratumk és törvényünk (Mt 6, 10; 20, 30; Lk 11, 2; 21, 42). A jutalom reménye vagy a büntetés félelme nélkül kell a jót cselekedni, kizárólag az Isten akarata iránti tiszteletből. Az embernek át kell adnia önmagát Istennek, hogy megtalálja önmagát, mint erkölcsi személyt (Lk 11, 33; Mk 6, 35; Mt 16, 25).

5. Erkölcsi életeszmény

Az emberi élet alapvető kérdése az erkölcsi életeszmény. Az Őszö-vetség ezt így fogalmazza meg: „Szenteljétek meg magatokat, és szentek legyetek, mert én, az Úr, a ti Istenetek, szent vagyok“ (3Móz 11, 44). Jézus ezzel szemben Istenben, mint erkölcsi tökéletességben határozza meg: „Legyetek azért ti tökéletesek, miként a ti mennyei Atyátok tökéletes“ (Mt 5, 48). Ez a legmerészebb és ugyanakkor a legigényesebb felhívás, melyet valaha az emberekhez intéztek.⁹

A tökéletesség Jézus értelmezésében az ember szellemi-erkölcsi fejlődésnek végcélja. Tartalmát valláserkölcsi értékek képezik, melyek a megvalósítás kötelezésével lépnek fel velünk szemben, hogy létünk értékes tartalma gyarapodjék. Az Isten hasonlóságára való tökéletesedés lényegében erkölcsi életigenlés, teljességre való törekvés, az ember erkölcsi önmegvalósítása, erkölcsi személlyé való nemesedése. Minderre szellemi-erkölcsi természetünk képesít.

Erkölcsi életeszményünket két lényeges viszony határozza meg: az egyik lényünknek Istenre, a másik embertársainkra való vonatkozása. „Csak az Istenben való bizalom ad nekünk reményt, — mondja Channing — az erkölcsi tökéletesség elérésére“¹⁰ (VI. 111).

Az erkölcsi életeszmény értékeit egyéni és közösségi irányban kell megvalósítanunk. Az egyéni a közösségi életben teljesedhetik ki. Az ember ugyanis nem önmagában van, hanem közösségben él, és így valamennyi értéke nemcsak önmagára vonatkozik, hanem a többi emberre, a közösségre is. A magunk tökéletesedésén munkálkodva, az egész emberiség emelése érdekében fáradozunk, mert minden egyén egyúttal az egész emberiség hordozója.

Az Istenhez való hasonlóságra a lélek tisztasága vezet. A vallás feladata, Jézus szerint, a lélek megtisztítása, életre keltése és felemelése, hogy isteni eredetijéhez hasonlóvá tegye.¹¹ (Channing, VI. 108). Így lesz a vallás az erkölcsi tökéletesedés mozgató ereje.

Az erkölcsi életeszemély megvalósításának gyümölcse egyéni vonalon az a lelki állapot, melyet Jézus a Hegyi beszédben „boldogság“-nak nevezett. Ez a boldogság az egyén magasabb rendű életöröme, melyben megtalálható az élet értékének és értelmének felismerése, az Istenben való bizalom, szeretet, tisztaszívűség, irgalom, igazságosság, békesség, Isten látása. Közösségi vonalon Istenországa, melyben Isten törvénye biztosítja az emberiség boldog életét.

A jézusi életeszemély teljesítése nehéz, szenvedéssel és küzdelemmel jár, de az embernek vállalnia kell, mert képes erre.

6. A legfőbb törvény

Jézus olyan egyszerű és egyetemes elvet keresett, melyben mindenki megtalálhatja Istent és eleget tehet legfontosabb valláserkölszi köteleseégeinek. Alapvető igazságot és tapasztalatot fejezett ki, midőn ezt az elvet a szeretetben találta meg.

A szeretet az ember egész erkölcsi magatartásának lényegét kifejező egyetemes erény. Alapvető etikai érték, mely minden erkölcsi rendet összeköt és érvényes minden személyre. Éltető, összetartó, felszabadító erő, az élet igazi lényege, mely az embert a végső valósághoz köti. Az evangéliumi köteleseégek és erények között a szeretet nemcsak a legnagyobb, hanem magának Istennek legbensőbb tulajdonsága, mert „az Isten szeretet“ (1Jn 4, 16). Isten szeretet-lényegének senki felfogásában nem volt olyan nagy jelentősége az Isten és ember közötti viszony értelmezésénél mint éppen Jézus felfogásában.

A szeretet erkölcsileg semleges, a cél és a tárgy, amely felé irányul, teszi jóvá és értékessé. Vezetője az értelem, enélkül olyan gyengeség, melyet a rossz felhasználhat a jó megrontására.

Jézus a szeretetnek, mint az erkölcsi élet legfőbb törvényének három tárgyát jelöli meg: Isten, felebarát és önmagunk. (Mt 22, 34—40; Mk 12, 28—31; Lk 10, 25—28).

a) Isten szeretete

Az ember első köteleseége Isten szeretete: „Szeresd azért az Urat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből, teljes elmédből és teljes erődből“ (Mk 12, 30). Mivel az Isten szellem, aki tehát őt szereti, az a legmagasabb érték előtt borul le és imádja; ez pedig nem lehet más, mint az ember első köteleseége.

Az Isten iránti szeretet csaknem kifejezhetetlen Jézus előtt, azért írja körül olyan részletesen. Ez a szeretet nem lehet egy rövid ideig tartó érzelem, hanem „a szellem“ értékében való teljes és maradandó bizalom. Éppen ezért Istent teljes lényünkben, feltétlenül és minden előtt kell szeretnünk, mert ő a mi Atyánk.

b) A felebarát szeretete

Isten szeretete a felebarát szeretetében tükröződik. Az ember nem szeretheti Istent anélkül, hogy embertársát is ne szeresse. A szeretet második parancsolata ezért a felebarátra irányul: „Szeresd felebarátodat, mint magadat“ (Mk 12, 31).

Az Ószövetség felebaráton a zsidóság hithű tagjait értette. A papi törvény parancsolja a felebarát szeretetét (3Móz 19, 18), de az ellenség kimondott gyűlöletét, ahogy a Hegyi beszédben található (Mt 5, 43), sehol sem említi. Az evangélium írója állításával, hogy „Hallottátok, hogy megmondattok: Szeresd felebarátodat és gyűlöld ellenségedet“ — a Jézus korabeli köztudat felfogását jelöli.

Jézus a törvénytudó kérdésére, hogy „ki az én felebarátom?“, az irgalmas szamaritánus példázatában világos feleletet ad: minden ember felebarát faji, vallási, társadalmi megkülönböztetés nélkül. (Lk 10, 25—37). Ebben az értelemben tanítja: „Új parancsolatot adok nektek, hogy egymást szeressétek; amint én szerettelek titeket, úgy szeressétek ti is egymást. Erről ismer meg mindenki, hogy az én tanítványaim vagytok, ha egymást szeretni fogjátok“ (Jn 13, 34—35).

Az ember azért tartozik felebarátját magához hasonlóan szeretni, mert a felebarát is lelkében az Isten-hasonlóságot és az Istenhez rendeltetés célját hordozza. A felebarát szeretete természetszabta kötelességünk is. Az ember társas lény, saját javát egyedül, mások nélkül képtelen elérnie. A méltányosság és kölcsönösség megkívánja, hogy másnak is megtegyük azt, amit tőle elvárunk; ez az arany szabály a humánus összetartója (Mt 7, 12; Lk 6, 31).

A felebarát szeretete nem pusztá szánalom, elméleti rokonszenv, hanem segítő szeretet — agapé —, a gyengék, elesettek, üldözöttek igazságaért munkáló cselekvés. Amit Jézus a felebaráti közösségvállalás dolgában kíván, az mind egyszerű dolog. Az éhezőknek ennivalóra, a ruhátlanoknak ruhára, a jövevényeknek befogadásra, betegnek és fogolynak látogatásra van szüksége. Az arany szabály és a szeretet parancsa feltételezi, hogy az ember ezek alapján el tudja dönteni, mit kell tennie az adott esetben.

A második parancsolattal kapcsolatban Jézus jogosan utalhatott a prófétákra, így pl. Mikeásra, amikor azt mondja, hogy a farizeusok elhanyagolják „amik nehezebbek a törvényben, az ítéletet, az irgalmasságot, és a hívséget“ (Mt 23, 23; vö. Mik 6, 8) vagy Hózsásra, midőn kijelenti: „Irgalmasságot akarok és nem áldozatot“ (Mt 9, 13; 12, 7; vö. Hózs 6, 6). Megállapítja, hogy Istent nem érdekli a neki bemutatott áldozat, de annál inkább az irgalmasság, az embertárs iránti gondoskodás (Mt 9, 13; 2, 7; vö. Hózs 6, 6).

A példázatok egész sorának summája, hogy az embertársakhoz való viszony lesz az ítélet mértéke. Az utolsó ítéletről szóló példázat szerint a szétválasztás éppen a felebaráti segítő cselekedetek alapján történik (Mt 25, 31—46).

A felebaráti szeretet egyetemes, kötelezettsége nemcsak a legközelebbi honfitársra és hitsorsosra terjed ki, hanem kivétel nélkül minden emberre. Jóakarattal van embertársai iránt, mivel Istenhez való vonatkozásukban látja őket. Senki sem idegen számára; más ember bajai iránt nem tud közömbös lenni; felelősnek érzi magát embertársaiért.

A felebarát iránti szeretet a bűnös iránt is kötelez. Isten vétkeink el-
lenére sem szűnik meg szeretni minket. Ő jobban örül egy megtérő bűnösnek, mint 99 igaznak. Isten akarja, hogy hozzá hasonlóan mi is mutassunk szeretetet a bűnösök iránt, és bocsássunk meg nekik, úgy, amint azt megígérjük az Úri imádságban. A felebarát szeretete tükröződik Jézus nyilatkozatában: „Nem azért jöttem, hogy az igazakat hívjam, ha-

nem a bűnösöket a megtérésre“ (Lk 5, 32). A felebaráti szeretet határtalanlanná válik a megbocsátás által.

A felebaráti szeretet kötelessége érvényes az ellenségre is. Az erkölcs világán kívül élő ember csak a megtorlás törvényét ismeri. Az Ószövetség igazságszolgáltatásának alapja a megtorlás, mely szerint a vétkezőkre olyan büntetést mértek, amilyen sértést maguk okoztak (2Móz 21, 12—36; 5Móz 19, 14—21). Jézus ezzel szemben az erkölcsiség új törvényét állítja fel: „Szeressétek ellenségeiteket, és imádkozzatok azokért, akik üldöznek titeket, hogy legyetek mennyei Atyátok fiai, aki felhossa napját gonoszokra és jókra, és esőt ad igazaknak és hamisaknak. Mert ha azokat szeretitek, akik titeket szeretnek, mi a jutalmatok? Nem ugyanezt teszik-e a vámszedők is?“ (Mt 5, 43—46).

Az ellenség szeretetét Jézus azzal indokolja, hogy legyünk mennyei Atyánk fiai, vagyis legyünk hasonlók hozzá. Nincs semmi érdem abban, ha csak azokat szeretjük, akik minket szeretnek, mert akkor még csak a talio törvénye alapján állunk (Mt 5, 45, 46). Az ellenség szeretete az erkölcs világán kívül élő ember számára képtelennek és természetellenesnek látszik, de az erkölcsi személy előtt ez az egyedüli helyes magatartás. A gyűlölet és bosszúállás nemcsak az üldözöttre hozhat rosszat, hanem rosszá teszi a gyűlölködőt és megtorlót is. Az ellenség szeretete által viszont a lélek legnemesebb diadalát aratja önmagán és embertársán; legyőzi önmagában a megtorlás ösztönét, s ezáltal növeli a maga értékét és embertársának erkölcsi személyé váló növekedését segíti elő.

Az ellenség szeretetéből következteti Jézus, hogy ne álljunk ellen a gonosznak: „hanem, aki arcul üt jobb felől, tartsd oda a másik arcodat is. Ha valaki pereskedni akar veled és el akarja venni alsó ruhádat, engedd át neki a felsőt is. Ha pedig valaki egy mérföldnyi útra kényszerít, menj el vele kettőre“ (Mt 5, 39—41). Az embernek három módja van a bántalomra megfelelni: a bosszú, a menekülés és a másik arc odanyújtása. Jézus ez utóbbit ajánlja, mert az ellen-nem-állás gyümölcsei különbek a menekülés és bosszú gyümölcseinél. A gonoszt nem tesszük jóvá a gonosz által, hanem csak jóssággal. Csak a megbocsátó szeretet képes leszerelni az ellenfelet, a megtorlás új ellenkezést és gyűlöletet hív ki maga ellen. A felebarát szeretetét ezért kívánja Jézus olyan egyetemes értelemben, mint amilyennek az Isten szeretetét hiszi.

Jézus az Isten és a felebarát iránti szeretet parancsát elválaszthatatlan egységben tanítja; a kettő egymást feltételezi, és együtt teszi az ember legfontosabb kötelességévé. „Aki szereti Istent, szeresse a maga atyjafiát is“ (1Jn 4, 21). „Ha azt mondja valaki: szeretem az Istent, és gyűlöli a maga atyjafiát, hazug az; mert aki nem szereti a maga atyjafiát, akit lát, hogyan szeretheti Istent, akit nem lát? Az a parancsolatunk is van ő tőle, hogy aki szereti az Istent, szeresse a maga atyjafiát is“ (1Jn 4, 20—21). A felebaráti szeretet eszerint Isten szeretetében gyökerezik.

A két parancsolat fontosságát az evangéliumok következetesen hangsúlyozzák. Márk evangéliuma szerint „nincs más, ezeknél nagyobb parancsolat“ (12, 31). Máté evangéliuma még erőteljesebben fejezi ki a kettő értékét: „ez a két parancsolat tartja az egész törvényt és a prófétákat“ (22, 40).

c) *Önmagunk szeretete*

Önmagunk szeretetének kötelességét Jézus a második parancsolatban foglalja bele. Az ember mint Isten gyermeke közvetlenül és teljes mértékben felelős önmaga életéért, nemcsak saját magának, hanem a társadalomnak és végső fokon Istennek.

Az önszeretetet nem az önzés parancsa, hanem erkölcsi tudatosítása annak az elhivatottnak, mely az embert az istenképmás és erkölcsi személy méltóságának megbecsülésére kötelezi. Alapja a testi és erkölcsi fennmaradásra irányuló természetes akarat. A testi önfenntartás kötelessége azt kívánja az embertől, hogy életét gondolja, védelmezze s ezáltal biztosítsa értékmegvalósítási tevékenységét. Az erkölcsi önfenntartás az egyén önmegbecsülését és emberi méltóságának megtartását jelenti. Az önfenntartás ösztöne kísértés lehet arra nézve, hogy az egyént a felebaráttal szembeállítsa. Ezért tiltja Jézus a testi lét iránti túlzott érdeklődést. (Mt 6, 25—32).

7. *Családi élet*

Jézus a családot Istenországa sejtjének tartja, annak vallási, erkölcsi és nevelői funkcióit nagyra értékeli. A család isteni eredetét vallja. (Mk 10, 6; vö 1Móz 1, 27—28; 2, 21—24.) Formájával az evangéliumok szerint nem foglalkozott; a törvény megengedte a többnejűséget; a társadalmi viszonyok fejlődése ezzel szemben a monogámiának kedvezett.

A judaizmus a család teljes jogú fejének és urának az atyát tartotta. A nők mind vallási, mind társadalmi szempontból alárendelt szerepet töltenek be: a törvény a nőt férje szolgájává teszi. Jézus nem tett különbséget a nemek között, a férfi és a nő egyenlősége, egyforma erkölcsi értéke mellett foglal állást. Hivatkozik az 1Móz 1, 27-re, mely szerint „a teremtő kezdettől fogva férfiúvá és asszonnyá teremté őket“ (Mk 10, 6). A nők éppenúgy Isten képmásai, mint a férfiak. Állásfoglalásával összhangban a nőket követői közé fogadta (Lk 8, 2—3); jellemző, hogy az evangéliumok a feltámadás első tanúiként említik a nőket!¹² (Mt 28, 9—10; Mk 16, 9; Lk 24, 1—10; Jn 20, 14—18).

Jézus a gyermeket Isten áldásának tekinti, aki méltó arra, hogy Isten országát örökölje (Mk 10, 14). A törvény értelmében a gyermek kötelességének tartja szülői tiszteletét (Mt 15, 4; Mk 10, 19; vö. 2Móz 20, 12); aki pedig szidalmazza vagy bántja őket, méltó a büntetésre (2Móz 21, 15).

A mózesi törvény nagy szabadságot biztosított a férjnek az elválás és új házasság kötése tekintetében; a nő viszont nem válhatott, nem kezdeményezhette a házasság felbontását. Jézus korában a nők ki voltak teljesen szolgáltatva a férfiak önkényességének, tőlük függött a feleség megtartása vagy elbocsátása. (5Móz 24, 1—4). A könnyelmű válások megakadályozása érdekében a törvény meghagyta, hogy a férfi válólevél nélkül el ne bocsássa feleségét. Az írástudók is szorgalmazták a válási irat megadását, hogy annak alapján a nő ismét házasságot köthessen. A válólevél nem tartalmazta a válás okát, hanem csupán a válás tényét.¹³

Jézus a házasságban a férfi és a nő állandó közösségi létformáját látja, melynek lényegéhez tartozik a tartósság, hiszen feladatai egy egész

életre szólnak. A házasság felbonthatatlanságát Isten eredeti akaratának tartja: „Amit az Isten egybeszerkesztett, ember el ne válassza“ (Mt 19, 8; Mk 10, 9). A mózesi törvényt a válás kérdésében úgy tekintette, mint alkalmazkodást az emberi gyengeséghez (Mk 10, 5).

Máté evangéliuma szerint Jézus a házasság felbontását csak egy rendkívüli esetben ismeri el jogosnak: a paráznaság, a házassági hűtlenség esetén. (5, 31—32; 19, 18). Márk és Lukács tudósítása értelmében Jézus elítél minden válást: „aki elbocsátja feleségét és mást vesz el, házasságtörést követ el az ellen. Ha pedig a feleség hagyja el a férjét és mással kel egybe, házasságtörést követ el“ (Mk 10, 11—12; Lk 16, 18).

A kereszténységben a nő megbecsülése, a férfival egyenrangú erkölcsi személyként való elismerése, az egynejűség, a gyermekvédelem, a házasság szentsége mind Jézus erkölcsi tanításából fejlődött ki.

8. *Az erkölcsi rossz és a megtérés*

A bűneset, eredendő bűn, az emberiség egyetemes bűnössége, jóra való képtelensége és a helyettes elégtétel kérdései nem fordulnak elő Jézus tanításában. A szinoptikus evangéliumok szerint magát a „bűn“ szót is csak egyszer ejtette ki a szentlélek káromlásával kapcsolatban¹⁴ (Mt 12, 31—32).

Jézus érdeklődésének középpontjában nem a bűn, hanem a rossz kérdése állott, melyet mélyebb erkölcsi vonatkozásában, az egyénhez és Istenországához való viszonyában vizsgált. Erkölcsi rossznak tartja mindazt, ami Isten akaratának: jónak, igaznak szeretetnek az ellentéte, mely megnyilvánulhat az Isten törvényétől való tudatos elfordulásban, a kötelességek megszegésében, értékrombolásban, gyűlöletben, önzésben, irigységben, kapzsiságban, tisztátalan gondolatban, erkölcstelen életben. Egyszóval rossznak minősül a rendeltetésünkkel ellentétes életirány, hivatásunk megtagadása és önmagunk elárulása, amikor jóra irányuló erőinket és képességeinket a rendeltetés keretein kívül vonjuk. (Vö 1Jn 3, 4.)

Erkölcsi rossz követhető el mindenekelőtt önmagunk, embertársaink és az emberiség ellen, végső fokon pedig Isten ellen. Következményei: az Istennel való kapcsolat megszakadása, felebarátainktól való elidegenülés, félelem, lelki nyugtalanság, meghasonulás és mindenekelőtt Isten képének elhomályosulása az emberben.

Jézus elismerte a rossz létezését, de csak az erkölcsi világon belül, mint értékjelzőt, de nem fogadta el az ember természetes állapotának. A rosszra való hajlandóság magában véve még nem véték. Az erkölcsi rossz az egy természetellenes, eltorzult gondolkodás és élet eredményének tartja. Ugyanakkor mindig hangsúlyozza az ember eredeti jóságát és tökéletesedési képességét (Mk 10, 14; Mt 5, 48). Az ember megőrizheti magát a rossztól; másképpen is cselekedhetett volna, mint ahogyan tett, és a vétkes ura marad a maga akaratának. Az emberben levő jóra, erkölcsi értékekre fekteti a hangsúlyt és sürgeti, hogy erkölcsi életében mutassa meg, hogy ő a mennyei Atya gyermeke (Mt 5, 45).

Az ember erkölcsi szabadságából következik, hogy rendeltetésével ellentétes irányt követhet. Hogy erkölcsi rosszat cselekedhessék, szüksége van értelemre és szabad akaratra; ezek nélkül nincs véték, de nincs erény

sem. Isten így ad szabad választást az embernek, hogy az isteni akaratnak megfelelő erkölcsi életet választja-e vagy annak ellenkezőjét.

A közfelfogás Jézus korában a bűnösnek tartott embert megvetette és a vallási-népi közösségből kiközösítette. Jézus elvetette ezt a felfogást. Senki sem gyűlölte jobban a rosszat, mint ő, aki ismerte annak romboló következményeit az ember életében. Az erkölcsi rossz minden változatát elítélte, de magát a vétkes embert változatlanul szeretete, mint felebarátját. Szerinte még azokkal szemben sem szabad rosszat tennünk, akik megbántottak és ellenségeink; hiszi, hogy a jó végső célja lesz a rossznak.

A rossztól való megszabadulást Jézus erkölcsi úton keresi. Jobbá válhatunk, emberibbé formálódhat a közösség, ha az egyének megváltoznak a jó irányban. Ez abban a mértékben érhető el, ahogyan az ember megújítja életét, önerejéből átalakul és átalakít. Ennek érdekében hívta Jézus megtérésre követőit tanítása kezdetekor: „Bétölt az idő, és elközelített az Istennek országa; térjete meg, és higgyetek az evangéliumban“ (Mk 1, 15; Mt 4, 17). Ilyen értelemben mondja Nikodémusnak is: „Ha valaki nem születik újonnan, nem láthatja az Isten országát“ (Jn 3, 3). A megtérés az erkölcsiség nélkülözhetetlen eleme.

A megtérés — metanoia — Jézus erkölcsi tanításában nem más, mint egy gyökeres etikai változás, mely a gondolkodástól kezdve kihát az egyén egész életére, az emberekhez való kapcsolatán át az Istennel való viszonyáig. Az eddigi életmóddal való szakítást és a jóhoz visszatérő új élet kezdetét jelenti, másszóval: igazi rendeltetésünk felismerését és vállalását. Erre való tekintettel figyelmezteti Jézus tanítványait: „ha meg nem tértek és olyanok nem lesztek, mint a kisgyermek, semmiképpen nem mentek be a mennyeknek országába“ (Mt 18, 3). Az igazi megtérés folyamatát az ember megváltozásának belső és gyökeres jellegét a tékozló fiú példázatában és a gyümölcsfáról szóló tanításában mutatja be (Lk 15, 11—32; Mt 7, 16—20; 12, 33). A Hegyi beszéd nyolc boldogságában a megtért lélek jellegzetes jegyeit ismerteti (Mt 5, 3—10).

Az ember képes arra, hogy megváltozzék, vétkeit megbánja és megjavuljon. Jézus hiszi, hogy a legromlottabb ember is megtérhet, mert ennek lehetősége és képessége adva van minden lélekben. A megtérés mindenkinek személyes cselekedete; nincs szükség közvetítő személyekre, intézményekre, kultikus cselekményekre. Jézus megtérésre szólító felhívása nem a közösséghez szól, mint az Ószövetségé, hanem mindig az egyénhez, és nemcsak a bűnösökhöz, hanem mindenkire (Lk 13, 3). A vámszedő, aki még szemét sem meri az égre emelni, csak ennyit mond: „Isten, légy irgalmas nékem bűnösnek!“ — megigazult embernek számít (Lk 18, 13). A tékozló fiú csak annyit mond: „Atyám vétkeztem az ég ellen és teellened; vagy vagyok immár méltó, hogy a te fiadnak hívattassam“ (Lk 15, 21) — és az atyja visszafogadja őt.

A megtérés emberi feltételei közül Jézus tanításában három emelkedik ki: a bűnbánat, megbocsátás és az evangéliumban való hit. Jézus a belső bűnbánat szükségét hangoztatta. A vétkes ember ismerje el, hogy vétkezett és bánja meg rossz cselekedeteit; ébredjen tudatára annak, hogy személy szerint felelős azért, amilyen; törekedjék megváltozni és rendezni viszonyát Istennel és felebarátaival. A megtérés teljessé a megbocsátás által válik. Az embernek megsértett felebarátjával szemben viszont a sértettnek is kötelessége a megbocsátás (Lk 17, 3; Mt 18, 21—22). A megtérés alapvető követelménye a Jézus evangéliumában való hit is.

(Mk 1, 15; Lk 7, 50). Hinnünk kell abban, hogy az egyén Isten akaratával összhangban, emberi módon, emberhez méltóan élhet, ha ő maga személyileg is minden erejét latba veti a jelenben Istenországáért.

Jobbá levésünkhöz Jézus szerint feltétlenül szükségünk van Isten segítségére. Ő nem csupán igaz bíró, hanem irgalmas és hosszútűró szeretet, aki nem akarja a rossz ember vesztét, hanem hogy megtérjen és éljen. Ő azt akarja, hogy minden ember üdvözljön és az igazság ismeretére eljusson (1Tim 2, 4). Éppen ezért segítséget nyújt a bűnösnek vétkeiktől való elfordulásra és a Hozzá való visszatérésre. A bűnös közelebb áll Istenhez, mint az igaz. Jézus a megbocsátást Isten és ember részéről olyan szorosan egybe kapcsolta, hogy az utóbbit az előbbi feltételévé tette (Mt 6, 12; 6, 14—15; Mk 11, 25—26).

Az írástudók legalizmusa R. Bultmann szerint bezárta a mennyeknek országát az emberek előtt, Jézus azonban megtérésre szólító felhívásával oda utat nyitott.¹⁵

9. Dinamikus erkölcsiség

Az Ószövetség statikus etikájával szemben Jézus dinamikus erkölcsiséget hirdet, melynek próbaköve az erkölcsi jellem és jó cselekedet; az az élet pedig, melyre az embert el akarja vezetni, nem pusztán a rossztól való tartózkodás, hanem a cselekvő élet.

Az ember cselekedetei lelkének megnyilatkozásai, melyekből a lélek milyenségét lehet látni. A jó lélek Jézus szerint éppen úgy nem cselekszik rosszat és a rossz lélek jót, mint a jó fa nem terem rossz gyümölcsöt és a rossz fa jót.¹⁶ A jó ember ugyanis az ő szívének jó kincseiből hoz elő jót és a rossz ember az ő szívének rossz kincseiből hoz elő rosszat (Mt 7, 16—20; Lk 6, 43—45).

Jónak lenni kell, tanítja Jézus, mert lehet. A jó győzelmében bizonyos volt. Hiszi, hogy Isten gyermekei képesek jók lenni, erkölcsi személyné tökéletesedni. Meggyőződésének alapja az Isten jóságában és mindenhatóságában való hite volt. Isten jelölte ki az ember számára a célt és az utat, Ő erőt is ad hozzá, és megvalósítását biztosítja.

Jézus követőitől erkölcsi kezdeményezést és döntést vár. Az erkölcs világában nem lehetünk passzív szemlélői az élet humanizálásáért és Istenországáért folyó küzdelemnek. Nem lehet szó félrevonulásról; a semlegesség véteknek számít. Állást kell foglalni, dönteni kell a jó és a rossz, a szeretet és gyűlölet között. Akik nemcsak hallgatják, de cselekszik is az új erkölcsiség törvényeit, azokat Jézus a bölcs emberhez hasonlítja, aki olyan szilárd erkölcsi alapon áll, amelyet az élet viharai meg nem ingathatnak. (Mt 7, 24—27; Lk 6, 47—49).

Jézus az emberi életet kívánja emberibbé tenni. Életeszménye új erkölcsi öntudatot ad követőinek, hogy meggyőződjenek arról, miszerint a teremtésben célja van életüknek, és lehetőségük van erőik és képességeik kifejtéséhez, hogy rendeltetésüket — a tiszta emberség és istenfiúság — megvalósíthassák. Ilyen értelemben Jézus erkölcsi tanítása „út, igazság és élet“ követői számára.

JEGYZETEK

¹ Channing, E. V.: *Válogatott művei*. VI. kötet. *A tökéletes élet*. Kolozsvár, 1881. 128. l.

² Uo. 48. l.

³ Az Ószövetség Jahvet „atyának“ nevezi: 5Móz 32, 6; Ézs 63, 16; 64, 7; Jer 31, 9; Mal 1, 6; 2, 10; 2Sám 7, 14; 1Krn 28, 6; Zsolt 89, 27; 2, 7; 68, 6.

⁴ Az „Atya“ szó az Újszövetségben 245-ször fordul elő (Drummond, J.: *Via, veritas, vita: Lectures on „Christianity in its most Simple and Intelligible Form“*. London, 1894. 175. l.). Az arám „abba“ — atya szó háromszor fordul elő az Újszövetségben: Mk 14, 36; Róm 8, 15; Gal 4, 6.

⁵ Flusser, D., a jeruzsálemi héber egyetem professzora: *Jesus c. munkájában* kimutatja, hogy Jézus tökéletesen ismerte mind a szentírást, mind a hagyományokat (18. l.); Vermes, G.: *Jesus the Jew c. művében úgy beszél Jézusról, mint galileai tanítóról, akit hívei mint profétát tiszteltek*. Az „Isten fia“ elnevezéssel Jézus bensőséges vallásos kapcsolatát fejezte ki a mennyei Atyával (224—225. l.).

⁶ Aulén, G.: *Jesus in Contemporary Historical Research*. London, 1976. 167. l.

⁷ Gannett, E. S.: *Emerson*. 11.

⁸ Vö. az UNESCO-nak az emberi jogokról szóló nyilatkozata első mondatával: „Mindenki egyenlőnek születik“.

⁹ Moffat, J.: *Theology of the Gospels*. 104. l.

¹⁰ Channing, E. V.: i.m. 111. l.

¹¹ Uo. 108. l.

¹² Pál apostol is elismeri Fébét, Priscillát és Akvillát, mint munkatársait (Róm 16, 1—3).

¹³ Mózes öt könyve és a Haftárák. V. *Deuteronomium*. Bp., 1942. 318—319. l. Lásd még: Montefiore, C. G.: *The Synoptic Gospels*. London, 1909. I. v. 234—242; II. vol. 507—510; Blau, L.: *A zsidó házasságfelbontás és a zsidó válólével története*. I—II. Bp., 1911—1912.

¹⁴ Pál apostol leveleiben a „bűn“, nem számítva a szó ismétléseit ugyanazon versben, 38-szor fordul elő (Vö. Hall, A.: *The Beliefs of a Unitarian*. 2nd edition. London, 1947. 89. l.).

¹⁵ *Theology of the New Testament*. London. 1959. vol. I. 24. l.

¹⁶ A Jézusnak tulajdonított kijelentést, mely a determinizmus határáig megy, nem vehetjük abszolút értelemben, mivel ő a lélek megváltoztatását, a megértést mindig lehetségesnek és az egyéntől függőnek tartotta.

Dr. PITTERS, HERMANN

LUTHER MÁRTON — A KERESZTÉNY SZABADSÁG HIRDETŐJE

Gondolatok a reformátor születésének 500. évfordulóján*

1983. november 11-én 500 esztendeje annak, hogy Luther Márton egy kis thüringiai városban, Eislebenben napvilágot látott, szegény, de törekvő szülők gyermekeként. Iskoláit Mansfeld, Magdeburg és Eisenach

---

* A szerző, a Protestáns Teológiai Intézet nagyszebeni ágazatának evangélikus professzora, *Martin Luther — ein Kündler christlicher Freiheit. Gedanken zum 500. Geburtstag des Reformators* c. dolgozatát dr. Kovács Lajos fordította magyar nyelvre.